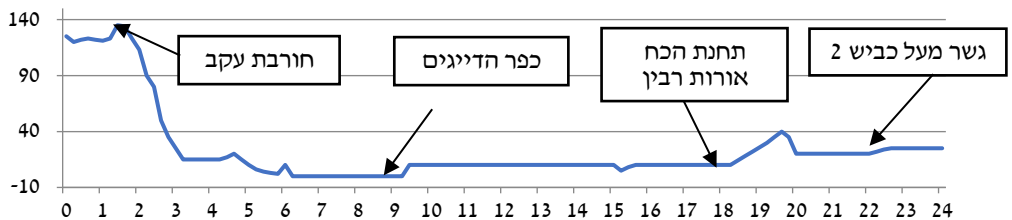

15. מגני הנדיב לחדרה - 24 ק"מ

מפות: 17, +150, -250. מים: בית חנניה, ג'סר א-זרקא, חוף הקשתות (בעונת הרחצה), תחנת הדלק ליד תחנת הכוח, חדרה.

היום מתחיל בכניסה הדרומית לגני הנדיב (0.0, 90). נלך לכיוון דרום מערב ונגיע לחורבת עקב (1.6, 145). בחפירות שנעשו כאן על ידי פרופ' יזהר הירשפלד המנוח, נחשף בית אחוזה חקלאי מתקופת בית שני, שהיה מיושב על ידי יהודים עד המחצית השנייה של המאה הראשונה לספירה וניטש, כנראה, בעקבות המרד הגדול בשנים 66-70 לספירה. המקום לא יושב מחדש אלא בתקופה הביזנטית (המאה הרביעית עד המאה השביעית), שבה הוקמה על שרידי הקירות ההרודיאניים וילה כפרית. השטח סביב החורבה שוקם ושוחזר בנטיעות של עצי זית, תאנה, גפנים וצמחים אחרים. באתר אפשר למצוא מתקנים חקלאיים עתיקים ששימשו את תושבי המקום, כמו גורן, גת, בית בד, וכן מקווה טהרה, בור מים ועוד. על סף המצוק – נקודת תצפית מרשימה שבתנאי ראות טובים מגיעה לחיפה בצפון ועד דרומה מחדרה ומעבר לכך. נמשיך עם סימוני שביל ישראל ונקודות סגולות של שביל רמת הנדיב. נגיע לחוטם הכרמל ולתצפית נהדרת למישור החוף (2.2, 120). נמשיך לצד גדר בין סלעי הדולומיט המשוננים. אחרי מעבר מנע בקר בגדר נגיע למצפור מורן ורדי (2.5, 85). במקום נבנה תיאטרון קטן מעץ וממנו מבט רחב למישור החוף, בנימינה, בקעת רמת נדיב ובקעת אביאל במזרח ככל שהראות מאפשרת. נרד מחוטם הכרמל במדרגות ובהמשך שביל תלול ונגיע לאתר לזכרו של סרן מורן ורדי ז"ל. דגל המדינה תמיד מתנוסס מעל אתר הזכרון. נמשיך בירידה מתונה ונעבור מול המחצבה הישנה של בנימינה (2.9, 40). אחרי כ-300 מ' פונים בחדות ימינה ליד מבנה ישן שעל קירותיו ציורי גרפיטי (3.3, 20). טיול צד קצר: מומלץ לסטות לביקור במסוף הישן של הרכבת להעמסת חצץ לקרונות. נמשיך מערבה, נפנה ימינה ונרד לנחל תנינים (3.4, 10).

מעקף: כאשר הזרימה בנחל תנינים אינה מאפשרת מעבר בטוח, נלך למחצבה הישנה של בנימינה. בכביש 652 נפנה ימינה לבנימינה. בכיכר נחצה את מסילת הרכבת במעבר תת קרקעי, ונפנה ימינה וצפונה בגן ציבורי. אחרי כ-1 ק"מ נחבור לשביל ישראל. המעקף מוסיף כ-3 ק"מ. אין לחצות את המסילה מלמעלה, זו סכנת חיים!. נמשיך מערבה בגדה הדרומית של נחל תנינים. נעבור ליד שדרת ברושים ומשמאל יש אתר עתיקות. רשות העתיקות חושפת כאן עוד קטע אמת המים העתיקה לקיסריה. נמשיך מערבה נגיע לכביש 4 (4.4, 15) ונחצה אותו במעבר תחת. בתוך המעבר נראים שרידי אמת המים הרומית. נגיע לבית חנניה ונחצה את כביש הכניסה למושב. אמת המים הרומית תלווה אותנו עד לחוף הקשתות בקיסריה. האמה הזו היא השנייה שנבנתה כאן ומקורות המים שלה היו במעינות שוני. היא נבנתה על ידי הלגיון ה-10 בימי הקיסר אדריאנוס, וסמל הלגיון מוטבע עליה. ראשית בנייתה של מערכת אספקת המים של קיסריה הקדומה בימי הורדוס המלך במאה ה-1 לפנה"ס. המערכת שוכללה בימי הקיסר אדריאנוס במחצית השנייה של המאה השנייה לספירה. אורכן של אמות המים של קיסריה כ-15 ק"מ והן כוללות מנהרות, קשתות תמך גבוהות, וסכר הטיה בנחל תנינים. מפעל המים מתחיל בעין צברים שבדרום מערב רמות מנשה. מכאן זרמו המים במנהרת פירים באורך של כ-5 ק"מ בגדה הצפונית-מערבית של נחל תנינים. במהלכה ניקזה המנהרה את מי התהום העיליים שבעמק נחל תנינים, וקלטה מי מעיינות נוספים הנובעים לצד הנחל. כחצי ק"מ מצפון מערב למושב אביאל נחשפה מנהרה נוספת העוברת בערוץ נחל סנונית ומתחברת אל מנהרת הפירים של נחל תנינים. קטעים יפים מהמנהרה נחשפו בסמוך לעין

עמי ממערב למושב עמיקם ומצפון למושב אביאל. ממפגש המנהרות בשפך הנחלים סנונית-תנינים נבנתה אמת מים שחצתה את בקעת הנדיב מערבה למרגלות חוטם הכרמל. אמה זו נהרסה ברובה או נקברה בעפר, אך קטע ממנה נחשף מצפון למושב בית חנניה. קטע זה נשתמר היטב וגם בו מוטבע סמל הלגיון העשירי פרטנזיס FRETENSIS. חלק יפה במיוחד של מערכת המים הוא מנהרה באורך של כ-250 מ' החוצה את רכס הכורכר עליו בנויים בתי ג'יסר א-זרקא. הקטע סגור למטיילים בשל סכנת התמוטטות. בהמשך הוזרמו המים באמה על גבי קשתות ("האמה הגבוהה") שאורכה כ-3 ק"מ וסיומה בקיסריה. אל קטע האמה שבין ג'יסר א-זרקא לקיסריה צמודה אמה קצרה יותר ("האמה הנמוכה") שראשיתה בסכר הגדול של נחל תנינים. נראה כי אמה זו סיפקה מים לצרכים חקלאיים, שכן איכות מימיה הייתה נמוכה באופן ניכר מזו של מימי האמה הגבוהה שהגיעה ממעינות נחל התנינים.

נלך קטע קצר בצד הצפוני של האמה ונפנה שמאלה למעבר מתחת לאמה. נפנה ימינה, נמשיך לסוף הרחוב, נעבור שער ונחצה את נחל עדה (5.2, 15). נמשיך בצמוד לאמה, נעבור שוב לצידה הצפוני וליד כביש 2 נפנה ימינה (5.8, 15). נגיע לכביש הכניסה לג'יסר א-זרקא, נפנה שמאלה, נעבור בזוהרות במנהרה ונמשיך לג'יסר א-זרקא. גרעינו הראשוני של היישוב בחמולות שיהאב ונג'אר (כ-80 משפחות) שהגיעו לארץ ממצרים עם חילות מוחמד עלי ב-1832, ואליהם הצטרפו בני חמולות ג'ורבאן ועמאש, בדואים משבטי אל-ע'ורנה, שנדדו לכאן במאה ה-19 מבקעת הירדן. היישוב פעל תחילה בשולי ביצות כבארה, ותושביו התפרנסו מחקלאות, דיג, מלאכת קדרות ושיזרת מחצלות מצמחי גומא וקנה. הביצות יובשו לטובת אנשי זיכרון יעקב בשנת 1924 לשם השמשת הקרקע לחקלאות וביעור מחלת המלריה. לתושבי כבארה ניתנה קרקע חלופית בתוספת שכר בעבור עזרתם בייבוש הביצה ואובדן מקור פרנסתם. האתר החלופי שוכן על שרידי מחצבה ברכס הכורכר, אותה רכשה פיק"א במהלך עבודות הייבוש. בשנת 1926 נחנך היישוב החדש, ובתיו נבנו מאבני כורכר מקומיות. עם קום מדינת ישראל הוא התפתח ונבנו בו בתי בטון ולבנים. בשעתו עסקו התושבים בעבודות חקלאיות, בעיקר כאריסים, אך כיום עובדים רבים מבני הכפר כשכירים בעבודות חוף. במלחמת העצמאות לא נפגע היישוב הודות ליחסיו הטובים עם תושבי זיכרון יעקב והסביבה. עד לשנות ה-80 של המאה ה-20 בני ובנות הכפר לא נישאו כלל עם צעירות וצעירים מחוצה לו, בשל דימוי שלילי כלפיהם בקרב האוכלוסייה הערבית בארץ. עוברים ליד חומסיית התנינים. נפנה שמאלה, נעבור ליד מרפאה ונמשיך מערבה. אחרי מעבר שער נמשיך בגדה הדרומית של נחל תנינים. חולפים מול גשר מעל הנחל. הגשר נבנה בשנת 1898 לכבוד ביקורו בארץ של הקיסר וילהלם השני. הקיסר ביקש לנסוע במרכבתו מחיפה לירושלים לאורך חוף הים, והתורכים בנו את גשר הקשתות מעל הנחל. שמו של היישוב ג'יסר א-זרקא - הגשר הכחול זה צרף שמו הערבי של הנחל ואדי א-זרקא (הנחל הכחול) והגשר (ג'יסר) שנבנה לכבוד הקיסר. הגשר שופץ בשנת 2020. נעלה לתל תנינים שמעל חוף הדייגים (7.7, 10). זהו מקום טוב להפסקה. תל תנינים מזוהה עם קרוקודילופוליס ("עיר התנינים"), שהייתה מיושבת מן התקופה ההלניסטית ועד התקופה הביזנטית. את שמה קיבלה העיר מן התנינים ששרצו בנחל ובסביבותיו עד תחילת המאה ה-20. כיום מצויים בו שרידי מגדל ובריכה, ולא רחוק מהם נמצאו אבני מיל של דרך רומית שעברה סמוך לחוף. מעריכים שהעיר נחרבה לאחר הכיבוש הערבי בשנת 636 לספירה. במקום נמצאת גם אמת מים נמוכה ומאוחרת יותר, ששרידיה הם היחידים שנותרו מן העיר הצלבנית טוריס סלין ("מגדל המלח"). חוקרים סבורים שתושבי המקום עסקו בייצור מלח בישול ועל כן שמו של המקום. עוגן הדרך על ראש התל, מציין את שביל הים שהינו יזמה של ד"ר אליק אדלר וטל קמחי. העוגן נחנך ביום 22.5.23.

נרד לכפר הדייגים הציורי (8.0, 0) ונמשיך דרומה על שפת הים. ממזרח לקו המים קבורה אמת המים הרומית. בחוף הקשתות אמת המים הגבוהה נראית משמאל (10.6, 0) - בעונת הרחצה יש מים, שירותים ובסופי שבוע יש קיוסק. נמשיך דרומה ונעבור לצד החומה של קיסריה העתיקה. מומלץ לבקר (בתשלום) בעיר שבנה הורדוס (12.5, 10). כנסו בשער הצפוני ואחרי ביקור בתאטרון הרומי צאו בשער הדרומי. ראשיתה של העיר קיסריה בשלהי התקופה הפרסית (586-332 לפנה"ס), במעגן קטן סמוך לכפר צידוני. המקום נקרא "מגדל שרשון" או "סטראטון", כנראה שיבוש שם האל הצידוני עֶבְדָּא אשתורת. ביוזמת עבד עשתרת, שמו של שני מלכים צידוניים שהשני מהם היה בן זמנו של אלכסנדר מוקדון. בסוף המאה השנייה לפנה"ס השתלט על המקום זואילוס, השליט של דור, ובשנת 90 לפנה"ס המקום נכבש בידי

אלכסנדר ינאי וסופח לממלכת החשמונאים. בשנת 63 לפנה"ס צירף אותה פומפיוס לנציבות סוריה. בשנת 31 לפנה"ס, לאחר ניצחונו של אוגוסטוס בקרב אקטיוס נגד אנטוניוס, הוא נתן את העיר כמתנה להורדוס ביחד עם כל החוף הארץ-ישראלי. הורדוס ביקש לגמול לפטרוננו בצורה הולמת, ובשנת 22 לפנה"ס החל בהקמת עיר נמל גדולה לה קרא "קיסריה" על שם שליט האימפריה הרומית. מפעל הבנייה ארך 12 שנים, ובסיומו התהדר המלך החשמונאי בעיר מפוארת, שנבנתה מן היסוד כיישוב הלניסטי לכל דבר. היא הכילה מתקני שעשועים, בתי מרחץ ומקדשים אליליים. כמו כן בנה הורדוס נמל ענק, שתואר על ידי יוסף בן מתתיהו (יוספוס פלאביוס) כגדול אף מזה של פיראוס (מלחמות היהודים ספר א, כ"א). לאחר מותו של הורדוס (4 לפנה"ס) עלתה קרנה של קיסריה, ובשנת 6 לספירה, לאחר הדחת ארכלאוס בן הורדוס, שימשה מקום מושבם של נציגי יהודה הרומיים. בעיר התגוררה אוכלוסייה מעורבת, אך ניכר בה צביון נוכרי מובהק. מתיחות מתמדת שררה בין תושביה הפגניים והיהודים, ואלה האחרונים סבלו לעתים קרובות מהתנכלויות. בימי הנציב אנטוניוס פליקס פרצו בה מהומות דמים ובימי גסיוס פלוורוס בשנת 66, שרשרת אירועים סמוך לבית הכנסת בעיר, הביאה לפרוץ מהומות דמים בין יהודים לנוכרים, אשר נתנו את האות לתחילתו של המרד הגדול; אותו בית כנסת זכה במקורות לכינוי "כניסֶתָה דְמֶרְדוּתָהּ". אספסיאנוס העלה את העיר לדרגת קולוניה בעלת זכויות מוגבלות, ומאוחר יותר אלכסנדר סוורוס העניק לה את התואר "מטרופולין" (בירת פרובינקיה). בימי מרד בר כוכבא שימשה קיסריה בסיס האספקה הראשי עבור הצבא הרומי, ומאוחר יותר הוצאו להורג בעיר כמה מעשרת הרוגי מלכות, ובהם רבי עקיבא. הקהילה היהודית שבה והתחזקה בתקופה הרומית התיכונה, אז היוותה מרכז יהודי חשוב. בתקופה הביזנטית שימשה קיסריה כמטרופולין של הפרובינציה "פלסטינה פרימה" ומרכז נוצרי חשוב. בין השאר חיו בה אבות הכנסייה אוריגנס (אשר חיבר כאן בשנת 232 את "הקספלה", תרגום התנ"ך ליוונית בחמשה נוסחים), ואוזביוס (אשר כתב בעיר את "האונומסטיקון", לכסיקון ישובי ארץ ישראל, ואת "תולדות הכנסייה"). לעיר חשיבות גדולה בעיני הנוצרים, הואיל ובה התנצר עובד האלילים הראשון, הוא הקנטוריון (שר המאה) קורניליוס, כאמור בספר מעשי השליחים, פרקים י-יא. קיסריה שימשה מקום מושבם של ראשוני האמוראים כר' הושעיה ור' אבהו דקיסרין, שניהם תלמידי ר' יהודה נשיאה האחרון. לדעת חלק מחוקרי התלמוד, כאן נערכה מסכת נזיקין של התלמוד הירושלמי. במאה ה-6 נולד בקיסריה פרוקופיוס, ששימש לימים סופרו של הקיסר יוסטיניאנוס הראשון. במאה ה-7 נכבשה כבשו הערבים את קיסריה, בירת הפרובינציה "פלסטינה פרימה" יחד עם כל אזור סוריה וא"י. ההיסטוריון המוסלמי אל-בלאד'רי כתב כי בקיסריה חנה צבא ביזנטי ענק ובו 700,000 חיילים שכירים, כ-100,000 מהם שמרו על החומה מידי לילה, וכן 30,000 שומרונים ו-200,000 יהודים. הנתונים המספריים מופרכים ומוגזמים, אך יש בהם להעיד על עוצמתה של העיר. לפי בלאד'רי קיסריה נפלה לבסוף לידי המוסלמים לאחר שאחר מיהודיה הסגיר לצרים עליה את נתיבי אספקת המים אל לב העיר, וזאת בתמורה לביטחון ובטחון "אנשיו" לכל הקהילה היהודית. בין המאות 10-12 החליפה קיסריה ידיים בין הצלבנים לצלאח א-דין, ובמאה ה-13 נכבשה ע"י הסולטאן הממלוכי בייברס, וחרבה יחד עם שאר ערי החוף. היישוב בה התחדש בשלהי המאה ה-19, כאשר קבוצה של גרמנים טמפלרים ניסו להתיישב במקום במסווה של חפירות ארכיאולוגיות. בשנת 1882 הוקם היישוב קיסאריה על ידי מוסלמים בוסנים. הכפר ניטש מיושבו בעקבות כיבושו במלחמת העצמאות (נרשם ונערך מתוך ויקיפדיה). נמשך דרומה ולדי התיאטרון הרומי של קיסריה נפנה שמאלה. בקבוץ שדות ים, שלידו אנו הולכים, נמצא מוזיאון עתיקות קיסריה היפה ובית חנה שנש (1944-1921). א' - ה' 16:00-10:00 ו' עד 13:00. נעזוב את הכביש ונלך בדרך עפר בחולות שממזרח לקבוץ. נגיע לכביש היוצא מקיסריה ונפנה ימינה. נעבור ליד העוגן, פיסלה של יעל ארצי בת שדות ים, אנדרטה לפלי"ם וספינות ההעפלה (15.4, 10). נפנה שמאלה ונגיע לתחנת הדלק (16.1, 10) ליד תחנת הכוח. נמשיך בדרך עפר בין הכביש והגדר של תחנת הכוח. חולפים ליד פסל מתכת ענק של הפסל אורי ליפשיץ "לא תרצח" – הצדעה ליצחק רבין ז"ל (1995-1922). נגיע בירידה לנחל חדרה ונפנה ימינה (17.5, 10). נחצה את הנחל בגשר הנבל (18.0, 10) ונמשיך דרומה בכביש לגבעת אולגה. ברח' ישי (20.4, 10) נפנה שמאלה, ברח' שפירא פונים ימינה וברח' בגין פונים שוב שמאלה וממשיכים ישר. עוברים בגשר מעל כביש החוף (21.5, 35) ונמשיך ברחוב יצחק שמיר. נחצה גשר מעל מסילת הרכבת (22.5, 20), נפנה בחדות ימינה ונגיע לתחנת הרכבת חדרה מערב (23.7, 25). אין איסור על לינה, בחורש הסמוך.

